

Dr hab. Anna Wierchowska
Instytut Nauk Politycznych
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski

RECENZJA DOROBKU NAUKOWEGO I ROZPRAWY HABILITACYJNEJ
PT: „UNIA EUROPEJSKA W ŚWIECIE. OD LIBERALIZMU DO REALIZMU”
DR PAWŁA OLSZEWSKIEGO

1. Podstawy prawne działania

Podstawą działania w przedmiocie niniejszej rozprawy jest ustawa z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311).

Przedmiotem opinii jest w szczególności, wskazane przez Habilitanta, jako osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym, opracowanie monograficzne pt. „**UNIA EUROPEJSKA W ŚWIECIE. OD LIBERALIZMU DO REALIZMU**”, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2018 (272 ss.). Opinia uwzględnia pozostały dorobek naukowo-badawczy, aktywność dydaktyczną i międzynarodową oraz popularyzatorską Habilitanta.

W celu sporządzenia opinii dostarczona została dokumentacja.

2. Sylwetka naukowa Habilitanta

Doktor Paweł Olszewski jest absolwentem Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie (WSP TWP), gdzie w 2003 roku uzyskał tytuł magistra na kierunku: politologia, na specjalizacji: stosunki międzynarodowe.

Z przedstawionej dokumentacji wynika, iż w 2008 roku Habilitant uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w dziedzinie nauki o polityce na podstawie obrony rozprawy doktorskiej: „*Macedonia. Od ukształtowania się świadomości narodowej do powstania i umocnienia państwa*”.

Swoje wykształcenie uzupełnił studiami podyplomowymi z zakresu zarządzania projektami badawczymi na Uczelni Łazarskiego, uzyskując świadectwo ukończenia tych studiów w październiku 2011 roku.

W okresie 01.10.2007-01.02.2008 był zatrudniony jako wykładowca w Wyższej Szkole Handlowej w Radomiu, a następnie do 30.09.2008 pełnił tam funkcję asystenta dziekana. Zdobyte w ten sposób doświadczenie pozwoliło mu objąć stanowisko dziekana na tej uczelni, którą to funkcję pełnił do 30.09.2010 roku.

Od 1.10.2018 roku do chwili obecnej jest zatrudniony w Instytucie Studiów Politycznych PAN jako adiunkt w Zakładzie Europeistyki. Do jego obowiązków należą: prowadzenie badań naukowych, aplikowanie o granty, organizacja konferencji, działalność publikacyjna.

Habilitant jest także pracownikiem Uczelni Łazarskiego, gdzie na stanowisku adiunkta w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Politycznych pełni szereg funkcji, w tym Pełnomocnika Dziekana Wydziału Ekonomii i Zarządzania ds. Jakości Kształcenia, ds. rozwoju kierunku, jest sekretarzem Katedry oraz Kwartalnika „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”.

Od 2012 dr Paweł Olszewski roku jest także kierownikiem Centrum Naukowego Uczelni Łazarskiego ISP PAN.

Na podstawie opisanej ścieżki zdobywania wykształcenia i podejmowanej pracy można uznać, iż Habilitant ma już doświadczenie w pełnieniu różnych funkcji związanych z organizacją badań i dydaktyki. Jest to istotny element oceny sylwetki Habilitanta.

3. Ocena głównego osiągnięcia naukowego.

Przedstawiona do recenzji książka *UNIA EUROPEJSKA W ŚWIECIE. OD LIBERALIZMU DO REALIZMU*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2018, jest ciekawym materiałem naukowym, jakkolwiek autor stosuje niestandardowy sposób prezentowania niektórych kwestii. Chodzi tutaj przede wszystkim o sposób odniesienia się do założeń teoretycznych, których dr Paweł Olszewski nie wyjaśnia jako autonomicznego wątku w swojej książce, ale jak to ujmuje: „W celu przeanalizowania aktywności Unii Europejskiej, weryfikacji przyjętej hipotezy oraz próby odpowiedzi na pytania badawcze w pracy przyjęto specyficzną strukturę, której istota sprowadza się płynnego do przechodzenia od założeń

stricte teoretycznych, przez ukazanie genezy polityk europejskich, aż do analizy konkretnych studiów wybranych” (s. 12). Zdaniem autora pozwala to osiągnąć bardziej oryginalny efekt i uniknąć „powszechności opisów tego typu” (s. 12). Jednak proponowany układ, jakkolwiek może wydawać się atrakcyjny, to może także wywoływać wrażenie, iż praca przyjmuje bardziej rys naukowego eseju niż publikacji *stricte* naukowej. Z pewnością nadaje to jej swoistej lekkości w odbiorze, ale z drugiej strony może ujmować charakteru czysto badawczego. Pozostawiając tę wątpliwość jako pytanie bez odpowiedzi na tym etapie oceny pracy ważne jest, aby zauważyć wszystkie inne cechy przedstawionej do ewaluacji książki.

Na wstępie należy stwierdzić, iż rozprawa ma charakter politologiczny, co wynika z podejmowanego problemu badawczego, jak i przyjętych metod badawczych. Podjęcie tematu określonego w tytule książki Habilitant uzasadnia próbą wypełnienia luki w badaniach nad międzynarodową obecnością UE poprzez podkreślenie i uwydatnienie paradygmatu realistycznego, który jego zdaniem jest marginalizowany.

W kwestii struktury pracy należy zauważyć, iż publikacja składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia (w tym także w języku angielskim), bibliografii oraz indeksu osób. Rozdział materiału pomiędzy poszczególne rozdziały jest równomierny, co pozwala sądzić, iż Habilitant przemyślał kompozycję książki

Tytuł pracy „Unia Europejska w świecie. Od liberalizmu do realizmu” sugeruje, iż autor będzie zajmował się Unią Europejską, jako aktorem w środowisku międzynarodowym i poddawał analizie działania zewnętrzne tej organizacji. Tytuły poszczególnych rozdziałów: 1) *Uwarunkowania polityki zewnętrznej Unii Europejskiej w ujęciu teoretycznym*, 2) *Europa-podział i zjednoczenie*, 3) *Wybrane wewnętrzne wyzwania dla Unii Europejskiej*, 4) *Wybrane zewnętrzne wyzwania dla Unii Europejskiej*, 5) *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa – słabość mocarstwa*, 6) *Perspektywy i rola Unii Europejskiej w świecie przez pryzmat*, wskazują na realizację zapowiadanych w tytule treści, jakkolwiek można mieć pewne zastrzeżenie do tytułów niektórych podrozdziałów, które są bardziej hasłami niż sformułowanymi w sposób naukowy deklaracjami do przyszłej analizy (np. W rozdziale 4: 4.1. – Relacje transatlantyczne; 4.2. Migracje; 4.3. Federacja Rosyjska – wyzwanie dla Unii Europejskiej).

Jako przedmiot badań Habilitant określa analizę zmian procesu integracji europejskiej od Traktatu z Maastricht do czasów obecnych (jakkolwiek lektura pracy pokazuje, że autor

wielokrotnie dość szczegółowo opisuje stan faktyczny obowiązujący na długo przed wejściem w życie TUE), uwzględniającą przemiany w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Jako podmiot badań zostały wskazane dokumenty, realne działania w ramach omawianych polityk, sposób organizacji i postrzegania ich przez pryzmat pragmatyzmu i realizmu, co wiąże się z odchodzeniem od liberalizmu. Celem badawczym dr Pawła Olszewskiego jest ukazanie błędnego podejścia w badaniach nad UE, jako uczestnikiem stosunków międzynarodowych, opartego o gloryfikację liberalnego paradygmatu, który prowadzi, według autora, do przyjmowania wyobrażonych a nie do końca realnych ról tej organizacji. Konsekwencją tak postawionego celu jest określenie głównej hipotezy badawczej, którą jest stwierdzenie, iż konieczne jest stosowanie teorii realistycznej, wraz z jej instrumentarium i odejście od liberalizmu (utożsamianego przez autora z idealizmem), który wypacza prawdziwy obraz funkcjonowania Unii Europejskiej (s. 100). Tej hipotezie towarzyszy 9 hipotez cząstkowych, które wskazują na złożoną istotę systemu politycznego UE, a zarazem specyfikę UE jako organizacji międzynarodowej, przenikanie się interesów narodowych i wspólnotowych, występowanie wyraźnej rozbieżności w stosowaniu podejścia *soft power* w działaniach UE i *hard power* w stosunkach między państwami i co za tym idzie dysonansu w idealistycznie określanych regulacjach normatywnych i realistycznym funkcjonowaniem. Autor stwierdza także, że poprawność polityczna nakazująca postrzegać UE w ramach podejścia idealistycznego nie może przesłaniać realnych uwarunkowań rzeczywistości międzynarodowej, w jakiej Unia funkcjonuje. Takie sformułowanie hipotez wydaje się być poprawne, logiczne i konsekwentne.

W odniesieniu do struktury pracy pojawia się kilka wątpliwości. Pierwszą kwestią jest wspomniana już na wstępie zastosowana formuła odwołań do teorii. Przyjęta przez Habilitanta postawa badawcza odwołująca się do płynnego przechodzenia od założeń teoretycznych do analizy konkretnych przypadków kryje w sobie pewne zagrożenia. Chęć jak najlepszego i najpełniejszego uzasadnienia stosowanych perspektyw teoretycznych może prowadzić do mnożenia przykładów, które będą stanowiły praktyczną argumentację proponowanego spojrzenia.

Autor proponuje bogaty wachlarz metod badawczych w celu przeprowadzenia swojego wywodu badawczego. Stosuje analizę systemową, dzięki której możliwe jest odniesienie się do wewnętrznej konstrukcji UE, metodę komparatystyczną dla porównania

sposobu funkcjonowania i realizacji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa w relacjach globalnych, metodę instytucjonalno-prawną, która daje przestrzeń dla analizy zapisów traktatowych, procesu decyzyjnego i systemu politycznego UE oraz krytycznej analizy tekstu, analizy zewnętrznej i wewnętrznej tekstu, metodę historyczną, decyzyjną, refleksji i ekstrapolacji. Nie podważając zasadniczo przywoływanej metodologii, można jednakże zastanowić się, czy Habilitant nie popada w pewną wybujałość w tej kwestii. Sam Habilitant uzasadnia to w swoim autoreferacie faktem, iż praca ma charakter interdyscyplinarny, co wymaga takiego właśnie postępowania.

W końcowej części wstępu dr Paweł Olszewski odnosi się do proponowanych założeń teoretycznych, wśród których wymienia teorię liberalną, konstruktywizmu i realizmu oraz, jak określa to autor, ich pochodnych: teorii neoliberalizmu, neorealizmu, realizmu strukturalnego, realizmu ofensywnego i defensywnego. Główną przesłanką wpływająca na wybór Habilitanta jest uznanie występowania istotnej kolizji pomiędzy pragmatyzmem funkcjonowania UE, a możliwością stosowania liberalnego podejścia w badaniach nad międzynarodową aktywnością UE. Zderzenie idealistycznego myślenia, które autor przypisuje m.in. Immanuelowi Kantowi, Josephowi Schumpeterowi, Michaelowi W. Doyle'owi czy Bruceowi M. Russetowi z realistyczną wizją świata według Hasa Morgenthaua jest głównym wyznacznikiem kierunku myślenia założonego w rozprawie. Obydwa podejścia należą do nurtu teorii pozytywistycznego, który opiera się na opisie obserwowalnych, obiektywnych zjawisk. To z pewnością wpływa na silną obecność materiału empirycznego w pracy.

O ile sam dobór teoretycznych podejść można uznać za prawidłowy, to samo przygotowanie warsztatu teoretycznego i sposób wyjaśnienia teorii wymaga uwzględnienia kilku krytycznych uwag.

Z uwagi na brak rozdziału teoretycznego, Habilitant powinien, zdaniem oceniającej, wykazać się szczególną starannością w jak najbardziej kompleksowym i wyczerpującym zaprezentowaniu podejść we wstępie, który jest tym samym jedynym miejscem eksponowania tych informacji. Jednak wrażenie, jakie można odnieść po lekturze tej części pracy nie do końca wskazuje na podjęcie przez autora takiego wysiłku. Habilitant poświęca pięć stron na wyjaśnienie i opisanie wytypowanych przez siebie koncepcji, co samo w sobie nie daje szans na głębsze potraktowanie ich założeń, czy wskazanie sposobu przystawalności i adekwatności do weryfikacji postawionych hipotez. Za szczególnie naganne należy uznać

zastosowanie przez Habilitanta długich cytatów, które jak należy sądzić mają zastąpić własną refleksję nad wyjaśnianym wątkiem. Odnosząc się do teorii realizmu autor cytuje na ponad jednej stronie tekstu (str. 30-32) fragment publikacji M. Kaczmarzkiego, *Realizm neoklasycyzy*, w: R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, WDiNP Uniwersytet Warszawski Warszawa 2015. Już sam ten fakt zasługuje na negatywną ocenę, a dodatkowo jest ona wzmocniona przez brak jakiegokolwiek komentarza do cytatu. Autor stawiając znak zamknięcia cytatu kończy podrozdział i przechodzi do kolejnego. Trudno tutaj odnaleźć opinię habilitanta, która powinna stanowić ważne dopełnienie prezentowanego stanowiska, a przede wszystkim wskazać na sposób, w jaki merytoryczna zawartość cytowanego fragmentu może dotyczyć rozprawy (podobna sytuacja pojawia się na str. 29).

Inna kwestią jest sposób powoływania się na teorię konstruktywizmu. Autor w kilku zdaniach odnosi się do samej teorii, wskazując, iż kładzie ona nacisk na znaczenie struktur normatywnych i materialnych oraz rolę tożsamości w kształtowaniu działań politycznych. Nie wiemy jednak jak ma się to odnieść do oceny aktywności międzynarodowej Unii Europejskiej, co jest według Habilitanta przyczyną zastosowania tej teorii.

Generalnie sposób przedstawienia teoretycznych aspektów pracy nie jest do końca zadawalający. Habilitant pozwolił sobie na zbyt enigmatyczne i mało dociekliwe podejście. Tymczasem sprawne i umiejętne operowania warsztatem teoretyczno-metodologicznym jest istotnym warunkiem, który powinien spełnić kandydat do stopnia doktora habilitowanego.

Wstęp zawiera także informacje o strukturze poszczególnych rozdziałów oraz uzasadnienie doboru literatury. Wykorzystane źródła podzielone są zgodnie z głównymi obszarami badawczymi eksplorowanymi w pracy: teoriami integracji europejskiej, systemem politycznym UE, procesem integracji w ujęciu historycznym oraz aktywnością międzynarodową UE. Biorąc pod uwagę kompletność doboru można zauważyć pewne braki. I tak Habilitant nie cytuje np. pozycji: *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. założenia i zastosowania badawcze*, Edward Haliżak, Jacek Czaputowicz (red.), Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014, ss. 392, J. Więclawski, *Teoria realizmu Hansa J. Morgenthaua: koncepcje, krytyka i znaczenie dla współczesnych stosunków międzynarodowych*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2014, czy prac

prof. Teresy Łoś-Nowak, której autorytet w obszarze badań nad teoriami stosunków międzynarodowych w polskiej politologii jest niekwestionowany.

Biorąc pod uwagę dalsze merytoryczne części pracy, można stwierdzić, iż autor wyróżnia sześć rozdziałów i zakończenie.

Rozdział pierwszy, wbrew wcześniejszym zapewnieniom autora, zawiera odniesienia do kwestii teoretycznych. Habilitant słusznie poddaje w wątpliwość stosowania jedynie podejścia idealistycznego (liberalnego) w procesie poszukiwań adekwatnej ścieżki badania charakteru międzynarodowej aktywności UE. Starając się wykazać przystawalność podejścia realistycznego dr Paweł Olszewski wskazuje na takie uzasadnienia w odniesieniu do działań podejmowanych przez Unię, jak embargo, misje i operacje prowadzone poza granicami UE, umowy zawierane z pozycji siły, czy warunkowość stosowaną przy procedurze rozszerzenia. Prezentując argumentację przemawiającą za tym stanowiskiem Habilitant nawiązuje do dwubiegunowego ładu międzynarodowego, narastających tendencji nacjonalistycznych, które jak sugeruje wzmacniają pesymizm, gloryfikację zagrożeń, konfliktu i ciągłą rywalizację. Jest to tok myślenia, który odpowiada rzeczywistym procesom i tendencjom integracyjnym. Trudno natomiast do końca zrozumieć wywód, iż aspekt rozwiniętej polityki wewnętrznej nie wpływa na politykę zewnętrzną, gdyż ta pierwsza stanowi jedynie ułamek kompetencji powierzonych (s. 49). Przede wszystkim w pracy nie ma precyzyjnego definiowania polityki wewnętrznej, co sprawia, że trudno jest zweryfikować tym samym, czy jest to myślenie oddające stan zgodny z prawdą. Generalnie Habilitant unika definiowania nowo wprowadzanych pojęć, co może mieć wpływ na sposób odbioru pracy (np. operowanie pojęciem ponadnarodowości i międzyrządowości zdaniem oceniającej powinno być opatrzone wyjaśnieniem, tym bardziej, że pojawia się także nawiązanie do ponadnarodowego instytucjonalizmu).

Rozdział drugi, jak wskazuje autor jest analizą procesu kształtowania, rozwoju i osłabiania się integracji europejskiej. W dużej części jest to jednak opis różnych koncepcji integracyjnych, czego można było uniknąć. Wprawdzie autor uzasadnia ten sposób prowadzenia analizy potrzebą konfrontacji wczesnych koncepcji integracyjnych i tych ujawnionych po II wojnie światowej, tak aby wskazać na pragmatyzm powojennych zamysłów w odróżnieniu do historycznie starych idei przesiąkniętych wartościami, przekonaniem i założeniami bliskimi ich twórcom. Dr Paweł Olszewski stawia między innymi hipotezę, że powojenne procesy integracyjne nie były oparte na aksjologicznych fundamentach, lecz miały

charakter czysto pragmatyczny. To dość śmiałe stwierdzenie nie do końca znajduje odzwierciedlenie w źródłach, które bardzo silnie eksponują aspekt doświadczeń życiowych i przekonań głównych architektów europejskiej budowli. Robert Schuman, Konrad Adenauer czy Alcide de Gasperi nie tylko wierzyli w praktyczną stronę projektu, ale też silnie podbudowali go wartościami, które głównie oparte były o zasady chrześcijańskiej demokracji. Tracenie z oczu tego wątku to przeoczenie, które może prowadzić do zbyt jednostronnego potraktowania omawianej kwestii. Uchybieniem, zdaniem oceniającej, jest także pozostawienie rozdziału bez końcowych wniosków, które pomagają czytelnikowi w dokonaniu oceny w odniesieniu do danego fragmentu pracy.

Rozdziały trzeci i czwarty traktują o wewnętrznych i zewnętrznych wyzwaniach dla UE. Autor nawiązuje tutaj do wybranych procesów, aktywności i tendencji zachodzących w strukturze UE/WE oraz odnosi się do relacji z Federacją Rosyjską, stosunków transatlantycznych i zagadnienia migracji. Habilitant na podstawie wskazanych problemów, wydarzeń i dokumentów uzasadnia stawiane przez siebie hipotezy o rozbieżności pomiędzy zakładanymi celami i oczekiwaniami, a realnymi możliwościami.

Rozdział piąty jest poświęcony polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Nie do końca zrozumiałe jest cofnięcie się w analizie aż do początków procesu integracji. Ta część rozdziału jest prezentacją faktów i ewolucji z obszaru polityki zagranicznej, jednak bez głębszej refleksji na temat głównego wątku jakim jest poszukiwanie uzasadnienia dla analizy z uwzględnieniem realizmu. Wydaje się, że analiza mogłaby rozpocząć się od podpunktu 5.2. Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony – w drodze do realizmu (z uwzględnieniem filaru polityki zagranicznej). Habilitant podkreśla w tym rozdziale znaczenie strategii z 2016 roku (*Wspólne wizje, wspólne działania, silna Europa. Globalna strategia dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*), którą wskazuje jako przejaw pragmatycznego podejścia, rozciągane przez autora na preferowane przez siebie podejście według realizmu funkcjonalnego.

Rozdział szósty jest już krokiem w stronę wyciągnięcia wniosków z przeprowadzonej wcześniej analizy (świadczą o tym tytuły podrozdziałów: 6.1. Unia Europejska – bezpieczna i chroniona oraz 6.3. Unia Europejska w działaniu), a z drugiej stanowi odniesienie się do jeszcze jednego szczegółowego wątku, jaki jest współpraca z NATO (pytaniem jest, czy nie powinno być to zawarte w rozdziale 5 traktującym o polityce zagranicznej i bezpieczeństwa). Autor

przedstawia argumenty na rzecz przechodzenia UE ze sfery idealnego postrzegania świata i działania w duchu liberalizmu w stronę realizmu i pragmatyzmu w ocenie rzeczywistości. Jako takie wskazane są misje i sankcje nakładane przez UE.

W zakończeniu Habilitant dowodzi pozytywnej weryfikacji postawionych we wstępie następujących hipotez:

1. Unia Europejska jest złożonym systemem politycznym – świadczą o tym złożone procesy decyzyjne czy zasada paralelizmu, według której działania zewnętrzne podejmowane są na podstawie wewnętrznych aktów wiążących;
2. W Unii Europejskiej przenikają się interesy wspólnotowe i narodowe – tutaj autor nie odsyła do konkretnych ustaleń, ale ogólnie do przeprowadzonej analizy;
3. Unia Europejska jest specyficznym aktorem międzynarodowym – najsilniej realizowane są działania i polityki w relacjach z państwami członkowskimi, a w mniejszym stopniu z państwami trzecimi i innymi organizacjami międzynarodowymi;
4. Podejście UE do relacji z innymi aktorami na zasadzie *soft power* odbiega od dominującego w stosunkach między państwami *hard power* – zdaniem oceniającej zastosowany sposób pozytywnej weryfikacji tej hipotezy jest niejasny. Autor dowodzi: „Jak stwierdziłem powyżej, Unia w dużej mierze podejmuje się realizacji zadań lub próbuje tworzyć politykę wobec określonych państw stosując jednocześnie do tego celu założenia polityki *soft power*, podbudowane teorią liberalną tudzież konstruktywizmem, co w perspektywie państw stosujących bezwzględnie zasady realizmu politycznego i stawiających przede wszystkim na realizację własnych interesów jest strategią nieskuteczną i nieefektywną, czasami pozornie sprawdzającą się tylko w krótkim okresie”. (s. 225). Nie jest to przekonujące argumentowanie i nie uzasadnia wskazanej hipotezy o sprzeczności pomiędzy podejściem *soft power* i *hard power*, ale jest powtórzeniem założenia hipotezy.
5. Zachodzi rozbieżność pomiędzy liberalnym podejściem UE do relacji międzynarodowych, a ich realistycznym charakterem – wrażenie oceniającej w odniesieniu do weryfikacji tej hipotezy jest podobne, jak w przypadku poprzedzającym;
6. Unia Europejska jest promotorem wartości i zasad prawa międzynarodowego, a jednocześnie sama dopuszcza się ich łamania i trywializowania – tutaj Habilitant konkretnie wskazuje na empiryczny materiał uzasadniający ten sposób myślenia

(przyjęcie Cypru do UE, polityka wobec Kosowa, Macedonii i Serbii, Federacji Rosyjskiej.

Trzy ostatnie hipotezy badawcze potraktowane są w sposób bardzo ogólny i nie mamy szczegółowych odniesień do sposobu ich weryfikacji.

Swoją pracę Habilitant konstatuje stwierdzeniem, iż UE, aby skutecznie funkcjonować na arenie międzynarodowej musi przyjąć postawę pragmatyczną, opartą o teorię realistyczną, szanując jednocześnie wartości, będące fundamentem jej istnienia. To na swój sposób salomonowe sformułowanie oddaje, według oceniającej, realizm procesu integracji europejskiej w sferze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Podsumowując, przekazana do oceny pozycja jest ciekawym i wartym uwagi opracowaniem, które porusza istotny dla prawidłowego zrozumienia charakteru integracji europejskiej problem niespójnego i chaotycznego momentami poruszania się UE w przestrzeni międzynarodowej. Należy docenić zastosowaną formułę zestawienia podejścia realistycznego i idealistycznego wraz z krytyczną analizą tego drugiego. Autor swobodnie porusza się w przestrzeni empirycznego materiału, odnosząc się do wielu faktów i zdarzeń zaistniałych w procesie integracji.

Jednocześnie w pracy można dostrzec pewne uchybienia. Słabszą stroną jest z pewnością odniesienie się do teorii, które pomimo deklarowanej przez autora oryginalnej formuły nie do końca można uznać za udane i owocne. Fakt, iż Habilitant nie poświęcił oddzielnego miejsca na pogłębioną analizę zastosowanych teorii sprawia, iż czytelnik czuje się momentami zaskoczony przytaczanymi argumentami, o których wcześniej nie miał możliwości dowiedzieć się z uwagi na brak kompleksowego omówienia teoretycznego. Zdaniem oceniającej stanowi to najważniejszy mankament pracy, który pociąga za sobą szereg mniejszych uchybień, jak wypełnianie rozdziałów przez materiał empiryczny, który nawet jeżeli uznać go za interesujący i dobrany, to jednak nie powinien zastępować analizy teoretycznej.

Generalnie pracę należy jednak uznać za istotne, uzupełniające braki w istniejących pozycjach, opracowanie traktujące o międzynarodowej obecności UE. Autor w sposób zajmujący opisuje procesy kształtowania się międzynarodowych ról UE, prezentując punkt widzenia polemizujący z powszechnie prezentowanymi stanowiskami.

Od strony formalnej publikacja nie zawiera większych uchybień. Język jest poprawny, zrozumiały, styl naukowy.

Wobec powyższych stwierdzeń książkę można uznać za ważny wkład w stan wiedzy dyscypliny, w obrębie której Habilitant występuje o stopień doktora habilitowanego.

4. Dorobek naukowy i aktywność badawcza.

Habilitant, poza głównym osiągnięciem naukowym, poddanym już ocenie, przedstawia do recenzji pozostały dorobek badawczy, który zgodnie z autoreferatem stanowią:

1. Pięć monografii, w których dr Paweł Olszewski występuje jako współautor (w czterech przypadkach) i autor samodzielny (1 pozycja), w tym jedna wykazywana jest w języku angielskim (w rzeczywistości jak wynika z materiału przesłanego jest w języku polskim)
2. Trzy pozycje monograficzne, w których jego rola polegała na redagowaniu publikacji;
3. Autorstwo trzynastu rozdziałów w pracach zwartych;
4. Osiem artykułów w czasopiśmie, w tym jeden w języku rosyjskim
5. Dwie prace przedstawiane jako working papers
6. Dwie recenzje książek

W materiale przesłanym do sporządzenia recenzji, według rozeznania oceniającej, nie zostało zamieszczonych sześć prac, których ewaluacji nie można zatem dokonać. Dziwić może szczególnie brak jednej monografii, w której Habilitant był jedynym autorem (P. Olszewski, *Macedonia. Historia i współczesność*, Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, Radom 2010). Poza tym praca wykazywana jako Fiszer J., Wódka J., Olszewski P., Cianciara A., Orzelska-Stączek A., *The Euro-Atlantic System in a Multipolar World. A Forecast*, ISP PAN, Warszawa 2014) do recenzji przesłana została w języku polskim, co jest niezgodne z wersją angielską wykazywaną w załączniku 4 – *Wykaz dorobku habilitacyjnego – nauki społeczne*.

Sposób, w jaki został sporządzony wykaz nie jest zatem do końca klarowny i uporządkowany.

Jak wskazuje sam Habilitant, jego zainteresowania badawcze można zawrzeć w pięciu obszarach, z których trzy wynikają z projektów badawczych, a dwa kolejne związane są z badaniem Europejskiej Polityki Sąsiedztwa oraz Bałkanów Zachodnich.

Pierwszy obszar badawczy, związany z projektem grantowym w ramach NCN dotyczy roli systemu euroatlantyckiego w świecie, drugi obejmuje swoim zakresem merytorycznym

badania nad europeizacją partii politycznych i grup interesu w kontekście Partnerstwa Wschodniego, a trzeci wiąże się z eksplorowaniem zagadnienia ekonomicznych podstaw supremacji geopolitycznej.

Biorąc pod uwagę spójność dorobku i jego powiązania z problematyką rozważaną w głównym osiągnięciu naukowym należy zauważyć pewien stopień niekonsekwencji. Zdaniem oceniającej, Habilitant nie prowadził zbyt szerokich badań w obszarze teoretycznym, pomijając drugi zakres poszukiwań badawczych, w których Habilitant dokonywał empirycznej weryfikacji koncepcji teoretycznej. Można by to uznać za działanie spójne z procesem badawczym przeprowadzanym w książce habilitacyjnej, gdyby nie fakt, iż mamy tutaj do czynienia z odmienną kwestią poddawaną analizie.

W pracy habilitacyjnej główny problem badawczy skoncentrowany jest wokół weryfikacji stopnia zgodności stosowania teorii z rzeczywistością empiryczną. Takie wyzwanie wymaga wcześniejszego przygotowania warsztatowego, które można nabywać w procesie prowadzenia badań. Zdaniem oceniającej Habilitant nie wykazał się dostatecznym doświadczeniem w tym zakresie.

Analizując dorobek pod względem jego wartości należy zwrócić także uwagę na stopień zaangażowania w opracowanie poszczególnych pozycji. W tym względzie nie można pominąć faktu, iż wiele z wykazywanych publikacji jest napisanych we współpracy z innymi badaczami. Nie jest to oczywiście wadą dorobku samą w sobie, jednak takie prace nie powinny stanowić zbyt dużej jego części. Dr Paweł Olszewski wykazuje co najmniej 13 prac pisanych we współpracy z innymi naukowcami, na ogólną sumę 31 (nie licząc recenzji). Jego udział w tych opracowaniach wynosił od 20 do 50%. Może to oczywiście świadczyć o dużej umiejętności pracy w zespołach badawczych, co jest obecnie wymogiem stawianym badaczom, jednak nie pozwala często na rozwinięcie oryginalnego i autorskiego spojrzenia na badaną kwestię.

Pod względem merytorycznym przedłożona dokumentacja stanowi zróżnicowany materiał. Pozycją o znacznych wartościach poznawczych jest rozdział w pracy zbiorowej *System euroatlantycki i bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym świecie...*, pod red. J. Fiszera, ISP PAN Warszawa 2013 (s.208-229). Rozdział pt.: *Reforma strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej jako nowe otwarcie w relacjach transatlantyckich. Koncepcja i perspektywy* zawiera kwestie definicyjne, a celem autora było omówienie reformy strategii

bezpieczeństwa UE, który to temat został potraktowany solidnie i problemowo. Habilitant wykazał słabość struktur integracyjnych w reagowaniu na zagrożenia międzynarodowe, w tym szczególnie relacji transatlantyckich.

Ciekawym i cennym, z uwagi na problematykę głównego osiągnięcia naukowego, jest pozycja pt.: *Strategia „Soft power” Unii Europejskiej a euroatlantycka współpraca w wielobiegunowym świecie*, w: *System euroatlantycki w wielobiegunowym łańdże międzynarodowym*, pod red. J. M. Fiszera i Pawła Olszewskiego, Dom Wydawniczy ELIPSA Warszawa 2013. Autor analizuje tutaj przede wszystkim instrumenty polityki *soft power*, która jak uznaje jest głównym sposobem uprawiania polityki międzynarodowej przez Unię. Nie jest jednak tak krytyczny w stosunku do tego podejścia, jak prezentuje to w swojej książce habilitacyjnej. Uznaje, iż UE jako organizacja międzynarodowa nie ma innych możliwości w poruszaniu się w przestrzeni międzynarodowej. Jednocześnie ocenia tę strategię jako słabą. Widać zatem pewną ewolucję stanowiska Habilitanta w postrzeganiu omawianej kwestii, co jest wyrazem jego rozwoju badawczego.

Swoje zainteresowania zagadnieniem polityki zagranicznej i wojskowej w obszarze transatlantyckim kontynuuje on w następujących publikacjach: *System euroatlantycki w świetle agendy bezpieczeństwa Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych* (ISP PAN, seria: *System euroatlantycki w wielobiegunowym świecie i jego perspektywy*, numer 4 Warszawa 2013), *System euroatlantycki w wielobiegunowym świecie. Próba prognozy* (red. J. M. Fiszera, Jakub Wódka, Paweł Olszewski, Tomasz Paszewski, Agnieszka Cianciara, Agnieszka Orzelska-Straczek, ISP PAN Warszawa 2014), *Relacje transatlantyckie w rejonie Azji. Rywalizacja czy współpraca?*, w: *Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne*, pod red. Józefa M. Fiszera, Pawła Olszewskiego, Beaty Piskorskiej i Andrzeja Podrazy, ISP PAN Warszawa 2014) czy Paweł Olszewski, Adrian Chojan, *Polityka zagraniczna Unii Europejskiej. Mit czy rzeczywistość?*, „Roczniki Nauki Społecznej, Tom 5 (41), numer 3, 2013. Wskazane pozycje są wartościowymi opracowaniami, pozwalającymi na wystawienie pozytywnej oceny Habilitantowi w odniesieniu do jego sylwetki naukowej.

Pozostającymi w obszarze zainteresowań polityką zagraniczną są także publikacje, nie będące bezpośrednio związanymi z problematyką euroatlantycką, ale poruszające kwestie o charakterze międzynarodowym. Do nich można zaliczyć następujące pozycje: *Parlament Europejski w procesie integracji państw postjugosłowiańskich z Unią Europejską*, pod red. J.

M. Fiszera, ISP PAN, Warszawa 2011, *Balkany Zachodnie w Polityce Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, 1(28)2010, *Wymiary Europejskiej Polityki Sąsiedztwa jako wyraz unijnej geopolityki*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, 1-2(32-33)2011, *Serbia, Między Moskwa a Brukselą*, w: *Państwa naddunajskie a Unia Europejska*, pod red. D. Popławskiego, ASPRA-JR Warszawa 2010; *Europejska Polityka Sąsiedztwa jako element oddziaływania Unii Europejskiej na Mołdawię*, w: *Polityczne wyzwania współczesnych państw. Perspektywa państw narodowych i Unii Europejskiej*, pod red. W. Gizickiego, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2011; P. Olszewski, Kinga Schlesinger, *Europejska Polityka Sąsiedztwa wobec Republiki Mołdawii*, w: *Europejska Polityka Sąsiedztwa*, pod red. J. M. Fiszera, ISP PAN Warszawa 2012.

Wymienione pozycje świadczą o tym, iż Habilitant przez kilka lat po obronie doktoratu konsekwentnie pogłębiał swoją wiedzę z zakresu badań nad współpracą w środowisku międzynarodowym. Pytaniem jest natomiast czy można uznać, iż w przypadku dr Pawła Olszewskiego mamy do czynienia z ukształtowaną już w dużym stopniu refleksyjną osobowością badawczą. Wydaje się, iż Habilitant powinien więcej miejsca poświęcić rozważaniom teoretycznym i konceptualizacyjnym. Wymienione w recenzji publikacje mają niewątpliwie walory poznawcze, zawierają bogaty materiał empiryczny. Jednak od samodzielnego badacza wymaga się także umiejętności zastosowania adekwatnych ram teoretycznych, tak aby prowadzone badania można porównywać z innymi prowadzonymi na podobnych zasadach. Dr Paweł Olszewski ma niewątpliwie potencjał, aby rozwinąć te predyspozycje, a raczej bardziej je uwydatnić w kolejnych poszukiwaniach badawczych.

Za słaby punkt w pracy badawczej Habilitanta należy uznać niski stopień umiędzynarodowienia. Wskaźnik Hirscha według bazy Web of Science wynosi: 3, co można uznać za wypełnienie tego wymogu na podstawowym stopniu.

Podsumowując, uznaję, iż przedstawiony dorobek naukowy, pomimo pewnych braków i uchybień, jest wystarczający, aby na tej podstawie wnioskować o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

5. Działalność dydaktyczna, popularyzatorska i organizacyjna.

Oceniając partycypację Habilitanta w grantach badawczych zauważa się, iż był on uczestnikiem trzech projektów. W jednym z nich: „Rola euroatlantyckiego systemu w wielobiegunowym świecie w kontekście kształtującego się nowego ładu globalnego w ramach” Narodowego Centrum Nauki (OPUS; 2011.01/B/HS5/02630) był głównym wykonawcą, w dwóch kolejnych wykonawcą (były to: „Europeizacja partii politycznych i grup interesu w kontekście Partnerstwa Wschodniego w ramach Narodowego Centrum Nauki (Sonata: UMO-2012/05/D/HS5/01596) oraz „O ekonomicznych podstawach supremacji geopolitycznej” w ramach Narodowego Centrum Nauki (Opus: UMO=2015/17/B/HS5/00486).

W zakresie działalności dydaktycznej Habilitant wykazuje prowadzenie następujących zajęć dydaktycznych:

- EU Common Foreign and Security Policy dla Coventry University oraz Uczelni Łazarskiego,
- Integracja Europejska, Współczesne Systemy Polityczne, Europejska Polityka Sąsiedztwa, System transatlantycki i jego rola w świecie dla Uczelni Łazarskiego
- Integracja europejska dla Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu
- Negocjacje międzyrządowe dla uczelni zagranicznych

Biorąc pod uwagę, iż podstawowym miejscem pracy Habilitanta jest instytucja badawcza, a nie dydaktyczna należy uznać stopień jego zaangażowania w pracę dydaktyczną za wystarczający. Poza tym dr Paweł Olszewski sprawował opiekę naukową nad studentami w zakresie pisania prac magisterskich w odniesieniu do 42 magistratów oraz około 80 licencjatów. Był również promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim mgr Jacka Bartosiaka w okresie lat 2015-2016. Należy zatem uznać, iż wypełnił on warunek istotny dla procedury habilitacyjnej w tej kwestii.

Habilitant wykazał się bardzo szeroką aktywnością w odniesieniu do uczestnictwa w konferencjach. Jako aktywny uczestnik był obecny na 27 konferencjach ogólnopolskich oraz 5 konferencjach zagranicznych. Wygłaszał tam referaty w języku polskim oraz angielskim. Poza tym brał udział w komitetach organizacyjnych konferencji krajowych i międzynarodowych: 2 zagranicznych i 10 ogólnopolskich.

Dr Paweł Olszewski jest kierownikiem Centrum naukowego ISP PAN i Uczelni Łazarskiego oraz członkiem organizacji EISA, a także ekspertem Team Europe. Istotną, pełnioną przez Habilitanta funkcją jest także udział w Komitecie Redakcyjnym pisma „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” wydawanym przez Uczelnię Łazarskiego (jest tam sekretarzem redakcji).

W swoim autoreferacie kandydat do stopnia doktora habilitowanego wskazuje także na rozległą działalność wykładowo-popularyzatorską, na którą składają się seminaria popularyzujące wiedzę, a także wyjazdy zagraniczne czy uczestnictwo w programach europejskich, związanych z tą aktywnością.

Generalnie należy podkreślić dużą aktywność Habilitanta w obszarze badawczym rozumianym w szerokim rozumieniu tego pojęcia. Jest to bardzo ważny aspekt wysiłków podejmowanych przez każdego kandydata do stopnia doktora habilitowanego.

6. Konkluzje

Po zapoznaniu się z pozycją wskazaną przez Habilitanta, jako główne osiągnięcie naukowe, z jego pozostałym dorobkiem badawczym oraz informacjami na temat dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego, uważam, że spełnia on wymogi stawiane kandydatom do stopnia naukowego doktora habilitowanego przewidziane przez Ustawę o tytule i stopniach naukowych oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku z późniejszymi zmianami.

Pomimo pewnych uchybień uważam, że poziom merytoryczny monografii jest wysoki oraz iż jest to pozycja stanowiąca istotny wkład w rozwój dyscypliny. Również pozostały dorobek naukowy jest wartościowym wkładem w rozwój dyscypliny, w ramach której Habilitant ubiega się o stopień doktora habilitowanego.

W związku z powyższym **wniosuję o nadanie dr Pawłowi Olszewskiemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce.**

Anne Wiendos